

WSTĘP

W literaturze XX wieku niewiele da się wskazać zjawisk o takim potencjale dialogowym, jak proza Szaloma Asza. Chodzi o potencjał dialogu międzykulturowego, szlachetną koegzystencję wartości biblijnych, fundamentów judaizmu z chrześcijaństwem, dawności ze współczesnością, wreszcie tradycji i podań żydowskich z kulturą polską. Właśnie ta ostatnia platforma dialogu wpisana w dzieła Asza zainspirowała środowisko badaczy romantyzmu – polonistów z Uniwersytetu Warszawskiego – do przyjrzenia się, jak profile kultury polskiej, szczególnie silnie wyartykułowane w poezji romantycznej, obecne są – chciałoby się rzec: „świecą” – w prozie autora *Kidusz ha-szem*.

Powstała z tej inspiracji książka nie jest typowym, charakterystycznym dla badań nad literaturą i kulturą Żydów polskich zbiorem refleksji. Jej wartość polega na tym, że ukazuje, jak znawcy polskiego romantyzmu, polskiej tradycji, odnajdują w pisarstwie Asza, podobnie jak w twórczości romantycznej, wartości uniwersalne, pozytywnie nastawione na inność, „witające się” z różnymi wzorami kulturowymi, a nie odcinające od nich. Dokonania autorów zebranych tu prac mają charakter komplementarny w stosunku do typowych badań, nastawionych raczej na odnajdywanie w dziełach Asza różnych form spuścizny judaistycznej i ich opis. Romantolog – polonista czytający Asza inaczej rozkłada akcenty ważności, zwraca uwagę i eksponuje te elementy danych dzieł, które w innej optyce badawczej mogłyby zostać zmarginalizowane lub w ogóle niedostrzeżone.

Badacze romantyzmu, obcujać wciąż z utworami, w których podkreślana jest dwoista, duchowo-materialna ontologia rzeczywistości, stają się szczególnie uwrażliwieni na wszelkie sygnały, świadczące o tym,

że pod pozornie „zwykłą” rzeczywistością pulsuje świat prawdziwy, odwieczny i niezmienny, świat, do którego naprawdę przynależy człowiek, chwilowy gość na ziemskim padole. Dlatego w lekturze historyków literatury romantyzmu tak bardzo uwyrażnia się obecna pod powierzchnią realistycznego opisu Asza duchowa tkanka. Wzajemne przenikanie się świata materii i świata duchowego nadaje intelektualną energię zarówno dziełom polskich romantyków, jak i prozie żydowskiego pisarza.

W artykule wstępnym Daniel Kalinowski kreśli plastyczną, wieloaspektową mapę ilustrującą rozmaite sposoby zakorzenienia twórczości Asza w kulturze polskiej. Niemało tu spostrzeżeń eksponujących podobieństwa między wrażliwością pisarza żydowskiego – żyjącego i tworzącego w diasporze – a głosem pisarzy polskich, zmagających się z doświadczeniem narodowego zniewolenia. Napięcie, jakie wytwarza się na styku lokalności i uniwersalności w opowiadaniach Asza zostało zidentyfikowane i opisane przez Olafa Kryszewskiego, natomiast Wiesław Rzońca ukazał typ realizmu opowiadań Asza w kontekście modernistycznego postrzegania tej strategii pisarskiej. Karol Samsel przedstawił wiktymologiczne przesłanie *Czarodziejki z Kastylii*, natomiast Ewa Hoffmann-Piotrowska skupiła się na kontemplacyjnym wymiarze wybranych opowiadań Asza. Tom zamyka tekst Marii Ciostek, którego autorka interpretuje tarcia, jakie tworzą się między siłą tradycji a potrzebą nowoczesności na przykładzie aranżowania i trwania związków małżeńskich.

Interpretacje stworzone przez badaczy polskiego romantyzmu ukazują wewnętrzne bogactwo artystyczne oraz głębię przesłania prozy Szaloma Asza. Pisarz jawi się w nich jako mocno zakorzeniony w tradycji judaistycznej realista, ale jednocześnie artysta oddychający romantycznymi porywami polskiego kultu indywidualizmu i wolności.

Andrzej Fabianowski